

Wederwaardigheden rond de reformatie van het Witvrouwenklooster te Keizerbos

Onderhavig artikel is feitelijk het vervolg van dat van Pl. Lefèvre «*Le problème des sœurs aux origines de l'Abbaye d'Averbode*»¹⁾. Trouwens wij hebben onze verhandeling geschreven met behulp van zijn nota's en gegevens, welke hij ons bereidwillig ter beschikking heeft gesteld en waarvoor wij hem dank zeggen. Hij beëindigt zijn artikel zeggende dat het vrouwenklooster van Averbode in 1246 werd overgeplaatst naar Keizerbos onder de gemeente Neer bij Roermond. 2). Geestelijk bleven de zusters ressorteren onder de jurisdictie van de vader-abt van Averbode die zich bij hen door een proost liet vertegenwoordigen. Voor het materiële moesten zij zichzelf bedruipen, wat wel bevreemdend is als men weet dat de abdij bij het intreden van zusters in het dubbelklooster sommige goederen ten geschenke had gekregen.

Reeds na de ontkoppeling van de dubbelkloosters, maar vooral in de XIIIe eeuw bestond onder de abten een tendens om van de vrouwenkloosters af te geraken. Voor deze bewering bestaat geen enkel direct bewijs, maar er zijn wel feiten welke haar kunnen staven. Vooreerst de onverschillige houding van de abten tegenover de vrouwenkloosters, die aan het licht treedt in het algemeen kapittel van 1270 te Prémontré, waar de zusters aan de kapittelvaders hun financiële zorgen blootleggen. De noodkreet beroerde hen nauwelijks. Ze gunden de zusters de magere troost van een mendicatorium. Juist met dit mendicatorium erkennen zij

¹⁾ Versch. in *Analecta Praemonstrantia*, 1976, t. LII, pp. 38-43. De gebezigde bronnen zijn handschriften, behorend tot het archief van de abdij Averbode (A. Av.), de meeste tot de sectie I (het eigenlijk archief van de abdij), sommige tot de sectie II, archief van Keizerbos na zijn opheffing overgebracht naar Averbode.

Sectie I: *Cartarius magnus*, reg. 3; *Cartarius abbatum*, 19 registers waarvan 12 en 24; *Cartarius conventus sextus*; reg. 150 (*correspondenties van verschillende abten, minuten en ontvangen brieven, 1541-1596*); reg. 224 (*aantekeningen over alles wat de orde aanging onder abt Valentijns (begin XVII eeuw)*); reg. 226 (*rekeningboek van kamerheer E. Die Voecht (1617-1623)*); reg. 276 (*correspondenties van de abten Valentijns en Ambrosi (1604-1644)*); regs. 288, 289, 290bis en 291bis, een samenbundeling van diverse documenten, waaronder enkele speciaal handelend over Keizerbos.

Sectie II: Oorkonde nr. 28 (1285); oorkonde nr. 30 (1228); Kronijk van Keizerbos, opgesteld rond 1792 (fragment).

²⁾ Zie Pl. LEFÈVRE, in *Archief en Bibliotheekwezen*, Deel XLII, nrs. 1 en 2, bl. 179.

de werkelijkheid van de nood aan bestaansmiddelen van de zusters en desondanks weigeren zij iedere tegemoetkoming om deze te lenigen. Onzes inziens trekt deze tegenstrijdige handelwijze de goede trouw van de abten jegens de zusters erg in twijfel. Het mendicatorium heeft trouwens luttel of niets opgeleverd voor de zusters, want drie jaar later in 1273 klaagden ze opnieuw hun nood aan Paus Gregorius X persoonlijk, toen deze te Lyon verbleef ter voorbereiding van het concilie. Vol begrijpen voor de noodsituatie van de zusters stond de Paus hun, ongetwijfeld met de bedoeling hun *capsa communis* te spijzen, het recht toe het erfdeel van ouderswege te mogen in ontvangst nemen, uitgezonderd de leengoederen.

Deze gunstmaatregel van de Paus heeft niet kunnen verhinderen dat last not least, althans in Frankrijk, alle vrouwenkloosters het ene na het andere wegwijnden.

Deze paar bedenkingen mogen volstaan om aan te tonen dat onze hoger gestelde zienswijze zo maar niet een loutere hypothese is. In tegenstelling met Frankrijk zijn in onze streken daarentegen alle kloosters van de orde, behalve dat van Tongerlo, dat naar Ewen bij Broechem was overgebracht en om nog ongekende redenen rond 1280 verdween³⁾, blijven voortbestaan dank zij, menen wij, de bedelarij van de zusters en het behendig benutten van de gunstmaatregel van de Paus. Keizerbos verwierf aldus in 1285 zijn eerste schenking vanwege de graven van Horn en Altena, die aan de zusters het patronaat van de kerken van Leende en Heeze afstonden⁴⁾.

Waarschijnlijk door deze geste gestimuleerd, schonk de abt van Averbode, Otto van Leuven, in 1288 aan de zusters het patronaat van de kerken van Helden, Nunhem, Haelen, Buggenum en Roggel, dat de abdij aldaar sinds 1224 bezat. Deze overdracht liet hen toe in deze parochies de tienden te heffen onder beding evenwel van een eerlijke en behoorlijke bezoldiging van de pastoors⁵⁾.

Uit ons verder betoog zal duidelijk blijken dat de schenkers met hun goedgeefsheid andere bedoelingen hadden dan deelhebbing in de geestelijke vruchten van gebeden en goede werken, die in de orde

³⁾ Waltman VAN SPILBEECK, O. Praem., *De Abdij van Tongerlo*, Lier en Geel, 18888. Bl. 36-37.

⁴⁾ A.Av., I. *Oorkonde* 28. Perkament, fragment van zegel.

⁵⁾ A.Av., II. *Oorkonde* 30. Perkament, staart met rest van zegel. Bekrachtiging van deze transactie door Joannes, bisschop van Luik.

⁶⁾ A.Av., I. *Reg.* 289, fol. 49.

werden verricht en waarvan sprake in het mendicatorium. Ze zagen er van lieverlee een welgekomen middel in om van Keizerbos een toeverlaat voor hun niet uit te huwen dochters te maken, om invloed en bemoeiing in de interne aangelegenheden van het klooster te verkrijgen en aldus de strengheid van het kloosterleven zelf te ondermijnen. Kortom in de aanvankelijk hoopgevende evolutie van de financiële toestand van Keizerbos lag toen reeds, wegens het verkeerd interpreteren van de gunstmaatregel van de Paus, de kiem van zijn totale geestelijke en morele ondergang.

Reformatiepogingen in de XVIe eeuw

Wat de geestelijke toestand te Keizerbos betreft, de documenten uit de XIVe en XVe eeuw, ofschoon niet gering in aantal, zijn daaromtrent uiterst zwijgzaam. Dan eerst wanneer het onheil was geschied en de aangerichte geestelijke schade onherstelbaar, kreeg Averbode kennis van de verbijsterende werkelijkheid. Te Keizerbos was het slot afgeschaft. De zusters gingen vrij in en uit het klooster. Ze ontvingen hun vrienden van beider kunne waar en wanneer dat hun beliefte. Voortdurend in contact met de buitenwereld volgden ze in hun kledij de mode van de wereldse dames op de voet. Het intredegeld van de novicen werd dadelijk onder de geprofeste zusters verdeeld. Na hun dood maakten vrienden of familie aanspraak op hun bezit ⁷⁾.

Abt Geeraard van der Scaeft (1501-1532) schijnt de eerste te zijn geweest die met dit ontstellend nieuws werd geconfronteerd. Als vader-abt zag hij zich verplicht in te grijpen. Begrip tonend voor menselijke zwakheid, besepte hij dat voorzichtigheid hier geboden was om erger te voorkomen. Hij zou goedheid met strengheid vermengen. In een brief aan de zusters, d.d. 28 februari 1514, wees hij vaderlijk op het verkeerde van hun levenswijze. Hij beloofde een vijftiendaagse vakantie toe te staan, getweeen in familie door te brengen, op voorwaarde dat het slot worde hersteld en het kloosterhabijt gedragen. Bij afwijzing van zijn voorstel, dreigde hij de proost terug te roepen en ze aan hun lot over te laten ⁷⁾. In stede van beterschap bereikte hem enkele jaren nadien het bericht dat vooral de jongere zusters nogal vreemde en vrij bedenkelijke opvattingen hadden nopens de kloosterlijke eerbaarheid. In een brief, dd. 1520, laakte hij in strenge bewoordingen hun lichtzinnige

⁷⁾ A.Av., I. *Cartularius abbatum*, reg. 12, fol. 56vo.

levenswijze. Dat dit een algemeen tijdsverschijnsel was onder de Norbertinessen blijkt uit het feit dat het algemeen kapittel van 1522 strenge straffen uitsprak tegen zusters die zich aan wangedrag zouden bezondigen. Abt Geeraard bracht aanstonds deze straffen ter kennis van de zusters in de hoop ze daarmee af te schrikken en tot inkeer te brengen. Opvallend is wel dat nooit enige reactie daarop vanwege de zusters valt te bespeuren.

De gevolgen van dit lichtzinnig leven konden niet uitblijven. In zijn oude dag vernam abt Geeraard het ontstellend nieuws dat een zuster zonder toelating het klooster had verlaten om naar haar thuis terug te keren. De reden van dit onverhoeds vertrek was een zware misstap. Gelukkig was deze toch wel onverkwikkelijke affaire destijds kunnen geheim blijven dank zij de discretie van de proost⁸⁾.

Twee jaar later kwam de gevallen zuster haar terugopneming in de kloostergemeenschap vragen. Zij heeft haar vorig gedrag goed weten te verantwoorden en de opgelegde boete volbracht.

Op 21 november 1533 is ze opnieuw ingetreden. Dit gebeurde onder Denijs van der Scaeft (1532-1541), opvolger van zijn oom Geeraard. Vreemd is wel dat de nieuwe abt een volstrekt stilzwijgen oplegde omtrent dit voorval.

Deze inschikkelijkheid van abt Denijs heeft geen enkele kentering verwekt in de gemoederen van de andere zusters. Integendeel, zijn pogingen zouden, evenals die van zijn voorganger, op hun onverzoenlijkheid afstuiten.

Deze weerstandbieding aan de reformatie was geen alleenstaand geval, dat uitsluitend de Norbertinessen van Keizerbos betrof. Dit blijkt uit het feit dat in 1534 de Cisterciënzerinnen van Binderen uit de buurt van Keizerbos, op verzoek van de centrale overheid van de orde, door het burgerlijk gezag uit hun klooster werden gezet, omdat ze weigerden de opgelegde reformatie in te voeren. De abdis, de priorin en een zuster kwamen onderdak vragen te Keizerbos. Maar een over zoveel lef vanwege de Cisterciënzerinnen verontwaardigde vader-abt weigerde prompt de verblijfsvergunning. De zusters van Binderen moesten een paar dagen nadien Keizerbos verlaten⁹⁾.

⁸⁾ A.Av., I. *Reg.* 289, fols. 10-12, 14-15 en 16so.

⁹⁾ A.Av., I. *Ibid.* fol. 16vo-17. *Reg.* 291bis, fol. 104vo en fol. 106vo-107. De abt verantwoordde zijn weigering, volgens E. Die Voecht, met de vraag: «Is de verdorven toestand van uw eigen klooster al niet erg genoeg dat u er dit soort weerspannige en twistzuchtige schepsels nog wil bijnemen?».

In 1537 ondernam abt Denijs een tweede poging met het inzicht het gemeenschappelijk leven te herstellen. Hij eiste een schriftelijk antwoord in verband met de door hem bevolen opheffing van de prebenden. Ditmaal kwam er een ontwijkend en tegelijk verschonend antwoord waarin de zusters beweerden dat hun tekortkomingen niet zozeer de schuld waren van hun weerspanningheid maar van hun zwakheid en dat de abt daarom hun niet te hard de les moest lezen maar veeleer begrip tonen voor hun armoede¹⁰). Deze onsamenvangende gedachtengang bij de zusters deed abt Denijs totaal de moed verliezen zodat hij voortaan van verdere pogingen heeft afgezien.

Ook de proost, Jan Willems, vroeg zijn terugroeping ingevolge de onophoudelijke teleurstellingen die hij met de zusters had beleefd¹¹).

Abt Paul Gielmans (1541-1543), opvolger van Denijs van der Scaeft, heeft in zijn tweejarig bestuur zeker geen tijd gevonden om zich ernstig met Keizerbos te hebben kunnen inlaten.

Het was in het begin van Jeroom Smets' bestuur (1543-1546), in 1543, dat zich met een zuster een zelfde geval voordeed als dat van twaalf jaren geleden. Na lang aarzelen besloot de proost zijn abt daarvan op de hoogte te brengen. Hij ging daarbij zo onhandig te werk dat het uitlekte en de ronde deed in gans de streek. Evenals de eerste kwam deze gevallen zuster zogezegd tot inkeer en werd na volbrachte boete, in de kloostergemeenschap terug opgenomen¹²).

Waarschijnlijk omdat de berichten uit Keizerbos met de dag slechter werden, besliste abt Smets persoonlijk, aldaar een visitatie te houden. Op 8 mei 1546, presideerde hij het kapittel. In zijn toespraak verweet hij de proost zijn toegeeflijkheid tegenover de zusters. Dezen liet hij verstaan dat hij was gekomen om het slot terug in te richten. Derhalve vroeg hij hun de gelofte van gehoorzaamheid in zijn handen te hernieuwen. De oudsten leenden zich daartoe gewillig. De jongeren daarentegen weigerden dit te doen onder voorwendsel dat zij de verplichtingen van de geloften bij de professie niet kenden en ze veelal hadden gedaan onder dwang van hun ouders. Derhalve weigerden zij hun vrije levenswijze op te geven¹³). Deze klap kwam hard aan en deed voor abt Smets de deur voorgoed dicht. Wat stond hem anders te

¹⁰) A.Av., I. Reg. 289, fol. 18vo-19.

¹¹) A.Av., I. Reg. 291bis, fol. 107vo.

¹²) A.Av., I. Reg. 289, fol. 21 en vlg.

¹³) A.Av., I. Reg. 291bis, fol. 108vo.

doen dan zo gauw mogelijk en onverrichter zake naar Averbode terug te keren. Hij overleed vijf maanden later.

De opvolger van Smets, Mathias 's Volders (1546,1565) blijkbaar wijzer geworden door de ervaringen van zijn voorgangers, schijnt de heksenketel van Keizerbos ongemoeid te hebben gelaten.

Abt Egidius Heyns (1565-1574) opvolger van 's Volders heeft nog een poging gewaagd. Ditmaal strandde ze, zoals hierna zal blijken, niet op het verzet van de zusters, maar op dat van de toenmalige proost Godefridi.

De wisselvalligheden van de strijd en de gedwongen ballingschap van het convent ten tijde van de godsdienstige beroerten zijn de bijzonderste oorzaken geweest dat Keizerbos destijds aan zijn lot was overgelaten.

Omtrent het voorafgaande rijzen enkele pertinente vragen. Waarom werden de gevallen zusters in het klooster terug opgenomen? Werd de boetepleging ernstig gecontroleerd, indien ze buiten het klooster werd volbracht? En hoe kon ze ernstig worden gepleegd binnen het klooster waar wulpsheid hoogtij vierde en iedere boetegeest zoek was? Waarom heeft abt Denijs van der Scaeft niet gereageerd op de wijze van de cisterciënzeroverheid? Waarom beval hij een strikt stilzwijgen over het eerste schandaal? Al deze vragen kunnen ons niet van de indruk ontdoen dat de abten machteloos hebben gestaan tegenover de familie van de zusters en hun machtige vrienden en dat zij voor hun chantage en bedreigingen telkens zijn gewicht.

Hoe dan ook, dit blijkt uit de eerste reformatiefase vast te staan: noch vaderlijke vermaningen en aansporingen, noch beloften en bedreigingen waren bij machte geweest de weerspannige gemoederen van de zusters te vermurwen en hun gehechtheid aan hun oude geplogenheden af te zwakken.

Reformatiepoging van Valentijns onder proost Godefridi

In 1588 werd in het refugiehuis te Diest door het in ballingschap levend convent Mathias Valentijns (1591-1635) tot opvolger verkozen van abt Arnold Van der Heyden. Allerhande troebelen in het land verhinderden de voortzetting van de onderhandelingen. In augustus 1591 kwam zijn aanstelling tot candidaat. De definitieve keuze, gevolgd door zijn aanstelling, had plaats de 24 november¹⁴⁾.

¹⁴⁾ Pl. LEFÈVRE, *L'abbaye Norbertine d'Averbode*. Louvain, 1924. Bl. 4, nota 2.

Enthousiast voorstander van de reformatiebeweging door het concilie van Trente ingeluid had hij dadelijk de restauratie van de kloostertucht te Averbode en te Keizerbos tot zijn objectief gemaakt. Dit laatste getuigt zijn brief van november 1593 aan de vicaris-generaal van het bisdom Luik, waarin hij deze aanraadde zijn beschermeling naar een meer gedisciplineerd klooster dan Keizerbos te sturen, waar het gemeenschappelijk leven, eerste voorwaarde van een waar kloosterleven, onbestaande was. Abt Valentijns zette het jaar 1598 in met een brief aan de zusters waarin hij hun de op til zijnde reformatie aankondigde. De 7 januari schreef hij dat klachten over hun werelds leven tot hem waren doorgedrongen en dat hij van hen verwachtte dat ze het kloosterleven, zoals voorgeschreven door de statuten, zouden hernemen. Ten slotte vroeg hij hun blijken van gehoorzaamheid en een antwoord aangaande hun inzichten.

In hun antwoord van 10 februari toonden de zusters zich verontwaardigd en tegelijk verwonderd over de beschuldigingen van de abt. Zij volgden, schreven zij, de bestaande tradities in hun klooster. De proost kan dit getuigen. Bij hun weet werd de scapulier te Keizerbos nooit gedragen, ook niet door de proost. Ze hoopten hun slepende robe, simone genaamd, nog steeds in gebruik, en toegelaten door abt Geeraard van der Scaeft in 1520 en door abt Heyns in 1569, te mogen bewaren. De kleinodiën, thans in gebruik, waren eenvoudiger dan die van voorheen en niemand nam er ergenis aan. De kritiek op het niet bestaan van het gemeenschappelijk leven is gewoon lastertaal. Op het ogenblik bestond dit niet wegens heerkraft ingevolge de verspreiding van de kloostergoederen en een zes weken durende verdrijving. Men had zich naar deze omstandigheden moeten schikken, zodat ieder zuster thans voor haar huishouding instond. Verder waren zij bereid te gehoorzamen en te leven volgens de constituties. De brief was ondertekend door de priorin, de suppriorin en een zuster van het convent¹⁵). De schijnheiligheid in hun spitsvondig antwoord was de eerlijke en voldoende ingelichte Valentijns, te machtig. Zou de oude geslepen proost proberen zijn plan te verijdelen zoals hij dat bij abt Heyns had gedaan? Valentijns reageerde kordaat in zijn brief van 3 maart. Hij weerlegde een na een hun uitvluchten. Van sommige dezer uitvluchten beweerde hij bewijzen van het contrarie in handen te hebben. Hij wilde vooralsnog geduld oefenen wat betreft het gemeenschappelijk leven, tenminste als

¹⁵) A. Av., I. Reg. 150, fol. 34 en volg., fol. 72vo-73, fol. 73vo-78ro.

de aangevoerde redenen werden echt bevonden. Tot slot een vaderlijke oproep tot medewerking door gehoorzaamheid en plichtsbetrachting. Maar hij bleef zijn bevel tot reformatie gestand, omdat zijn taak van vader-abt hem daartoe verplichtte¹⁶). Meteen was het voor proost en zusters duidelijk dat zijn reformatieplan menens was.

Dat de financiële toestand van het klooster op dat moment inderdaad kritiek was, blijkt uit het volgende feit.

Het St-Elisabethklooster van de reguliere kanunnikessen van St. Augustinus in de buurt van Keizerbos was in de loop van 1600 door brand geteisterd geworden. In de resterende gebouwen werd een legerpost geïnstalleerd. De zusters waren gevlucht en de hoop op een regulier leven was zeer gering. Abt Valentijns stelde de prins-bisschop van Luik, Ernest van Beieren, voor de goederen van voormeld klooster aan de Norbertinessen van Keizerbos over te dragen. Dit voorstel kreeg waardering bij de bisschop, die besliste één derde van de tienden te Heythuyzen, Roggel en Brees onder Kessel aan Keizerbos af te staan. De overige twee derden moesten dienen om de bouw van het bisschoppelijk seminarie te financieren. De bisschop zelf vroeg aan de Paus zijn goedkeuring aan deze beslissing te willen hechten.

Voor al deze inspanningen ontving de abt geen enkele ernstige tegenprestatie noch van de proost noch van de zusters. Deze verzonken al maar door dieper in de poel van hun zedelijk verderf en de klachten daarover waren legio. In de zomer van 1604 wees hij proost Godefridi op de feiten en noopte hem aanstalten te maken met het bouwen van het dormitorium, volgens hem, de eerste stap naar het gemeenschappelijk leven. Hij spoorde de priorin aan dezelfde ijver aan de dag te leggen¹⁷).

In september vroeg hij de proost zijn persoonlijke uitgaven te matigen en vooral zijn vrijgevigheid jegens vrienden, meestal geldschietters, in te korten. Hij vroeg hem een inventaris op te maken over zijn inkomsten en uitgaven ten einde te weten waaraan zich te houden op de dag dat hij zou verdwijnen. Godefridi was alsdan 73 jaar¹⁸). Verder zal blijken dat de abt hier allusie maakte op het door de proost aangegane contract met het echtpaar Struwe aan wie hij het beheer van zijn huishouding had toevertrouwd. Welnu dat contract verleende verregaande faciliteiten

¹⁶) A.Av., I. *Reg.* 289, fol. 98-99.

¹⁷) A.Av., I. *Reg.* 276, fol. 4 en fol. 6vo.

¹⁸) Bij de verkiezing van Abt Arnold van Leefdael in 1578 was Godefridi kandidaat en 43 j. oud. In 1608 was hij dan 73 j.

aan Struwe, zodat het gevaar voor oneerlijke en oncontroleerbare praktijken van zijnentwege ten koste van de proostdij niet denkbeeldig was.

Wanneer in 1605 het algemeen kapittel te Prémontré besliste het slot in alle kloosters te herstellen, daarbij de abten aansporend zich daarvoor in te zetten, en de abt van Floreffe, Henricus van Eersel, speciaal opdroeg streng toezicht te houden op het onderhouden van het slot door de zusters in de circaries van Brabant, Floreffe en de beide Vlaanderen¹⁹⁾, meende abt Valentijns daarin een lichtpunt te zien. Eenmaal in het bezit van deze besluiten, stuurde hij ze aanstonds door aan de proost te Keizerbos en beklemtoonde nogmaals de drie urgentiepunten van zijn programma.

De gebruikelijke excusen en een verzoek om dispensatie van deze voorschriften waren de enige reactie van de zusters. Abt Valentijns wimpelde het verzoek af onder voorwendsel, en terecht, dat hij niet gemachtigd was in zaken van het algemeen kapittel te dispenseren, maar hij wilde de abt van Park, vicaris-generaal van Brabant, raadplegen in de hoop de opgewonden zusters te kalmeren. Hij vroeg tegelijkertijd hem een afschrift van de tekst van de professie te laten worden.

De 11 mei 1608 laakte abt Valentijns de priorin om haar onwil en herinnerde haar aan de dag van de laatste afrekening. De proost werd tevens herinnerd aan zijn verzet ten tijde van abt Heyns en aan de miskenning van de nu geboden kans om zijn ongelijk te herstellen. Hij eiste een lijst van de weerspannnige zusters²⁰⁾.

De schielijke dood van Godefridi, 77 jaar oud, in 1608, sloot de eerste fase van de reformatiepogingen te Keizerbos af. Godefridi moet alvast gerekend worden onder de proosten, waarvan wordt beweerd dat ze de zusters steunden in hun koppig verzet, zoal niet door ze aan te moedigen dan toch door hun laks voorbeeld²¹⁾. Voor zover is zeker dat de reformatie nog steeds op het dood punt stond.

Nieuwe poging van Valentijns onder proost Jan van Wiekevorst

Kwam het bericht van Godefridi's dood misschien onverwacht, het vond abt Valentijns niet onvoorbereid om in zijn vervanging te voorzien. Lang te voren reeds was zijn keuze voor de opvolging gevallen op Jan

¹⁹⁾ Uittreksel van deze protocol bevindt zich in A.Av., I, reg. 224, fols. 4-11.

²⁰⁾ A.Av., I, Reg. 276, fols. 12vo-14, fol. 15ro-vo, fols. 32-33.

²¹⁾ A.Av., I, Reg. 291bis, fol. 91vo.

van Wiekevorst, pastoor te Koersel. Deze was een voorbeeldig en gewetensvol religieus, die bij de abtskeuze in 1588 talrijke stemmen op zijn naam had behaald, waaronder die van Valentijns. Alle stemgerechtigden hadden van zijn bekwaamheid en krachtdadigheid in bestuurszaken getuigd. Vooral zijn houding als prior onder de vacature had hen in deze overtuiging nog gesterkt. Zijn benoeming in deze delicate opvolging verwonderde dan ook niemand.

Jan van Wiekevorst aanvaardde de opdracht, maar ontveinsde zich de moeilijkheden niet, die hem stonden te wachten. Op 19 juni meldde abt Valentijns aan de zusters het nieuws van de benoeming en drukte daarbij de hoop uit dat zij hun nieuwe proost een gastvrij onthaal zouden voorbehouden en gewillig zouden gehoorzamen aan de beschikkingen die hij zou moeten treffen. Zijn rijke ondervinding stond borg voor de waarde van zijn beslissingen²²⁾.

De 1 juli zette Jan van Wiekevorst zich op weg. Bij zijn aankomst was zelfs van een gewoon onthaal geen sprake, laat staan van een installatie. Verscheidene zusters, waaronder de priorin, waren afwezig en zouden op het einde van de maand eerst terugkeren. Bij hun thuiskomst plaatste Jan van Wiekevorst de zusters dadelijk voor het dilemma, ofwel hem officieel erkennen ofwel hem terugsturen. De zusters verkozen het eerste. De plechtige aanstelling had plaats op 6 augustus in aanwezigheid van de pastoor van Blerik en van enkele notabelen. Na het *Te Deum* vroeg de proost de gelofte van gehoorzaamheid af te leggen. Zij stribbelden tegen onder beding dat een einde moest worden gesteld aan de hervorming van vader-abt. Er werd gediscussieerd en de proost slaagde erin de gemoederen te bedaren. De ceremonie verliep verder zonder incidenten²³⁾. Dit treurig schouwspel had Jan van Wiekevorst geleerd wat de zusters in hun mars hadden.

Aanvankelijk werd de nieuwe proost geschuwd als een creatuur van de abt. Maar van lieverlee ontstond een weinig toenadering met de priorin en een paar oudere zusters. Wat de anderen weerhield, schreef hij, waren de kwaadwillige insinuaties van de heer van Ghoor die dagelijks in het klooster op bezoek kwam.

Verstandig en voorzichtig als hij was, tevens bewust van zijn verantwoordelijkheid, verkende de proost nauwlettend zijn nieuwe omgeving. Hij ging de gangen van iedere zuster na en aan de hand van

²²⁾ A.Av., I. Reg. 276, fol. 34.

²³⁾ A.Av., I. Reg. 289, fol. 112.

de tekst van de professie kon hij vaststellen dat allen het averechtse deden van wat de geloften oplegde. Het resultaat van zijn bevindingen was een rapport dat hij zijn abt toezond. Het is een getrouwe weerspiegeling van de werkelijke toestand op geestelijk gebied te Keizerbos, des te betrouwbaarder omdat het direct kwam van een ernstige ooggetuige.

Het rapport begint met de tekst van de professieformule, waarmee hij het gedrag van de zusters vergelijkt als volgt :

1. Kort na de professie wordt het novicenhabijt door een werelds kleed vervangen. Ieder nieuw modemodel in de wereld verschijnt aanstonds in het klooster. Het enige verschil tussen beide is de kleur. Het model wordt gekozen naar eigen smaak en opsmuk. Ze paraderen langs de straten alsof ze getrouwde dames zijn of op zoek naar een man.

2. De proost is overbodig. De zusters gehoorzamen hem niet en zonder zijn toelating begeven zij zich buiten het klooster waarheen het hun belieft en keren terug wanneer zij het goedvinden. Zijn vermaningen en aansporingen bij de biechtgelegenheid vijfmaal 's jaars halen niets uit. Een opmerking wordt voor een belediging genomen. Ze beroepen zich op hun gewoonten, die in feite verdorvenheden zijn. Ze verlangen deel te nemen aan alle feestelijkheden in hun familie.

3. De vrijwillige armoede, fundament van het kloosterleven, is onbestaande. Iedere zuster heeft haar eigen beurs die gespijsd wordt met de opbrengst van de prebenden. Zij woont apart en doet haar huishouding met eigen dienstpersoneel. Om te voorzien in haar onderhoud, houdt iedere zuster er een kleine boerderij op na. Allen leven onbezorgd, daar ze man noch kinderen hebben, ofschoon niet altijd. Zonder tussenkomst van de overste kopen, verkopen of verwisselen zij hun inboedel als hun eigendom. Ze laten hun testament verlijden vóór een notaris en schenken geld en goed aan familie en vrienden ten nadele van het klooster.

4. De *engelachtige* kuisheid staat aan vele gevaren blootgesteld. De toegang tot het klooster is vrij voor iedereen. Iedere zuster heeft een achterdeurtje waarlangs zij bij dag en nacht kan in- en uitgaan en bezoekers van beider kunne ontvangen en uitlaten. Dit gebeurt buiten de weet van proost en priorin. De proost verkiest over het verleden te zwijgen. Maar heden ten dage moet hij met schaamte en droefheid in het hart de verkrachting van deze deugd met eigen ogen aanschouwen.

5. Boetedoening is totaal in onbruik. Zij hebben de regel van St.

Augustinus nooit gezien, laat staan horen lezen. Hun gewoonten zijn hun regel, d.i. hun eigen wil of hun privileges, zoals zij dat noemen, waaraan ze koppig vasthouden. Leiding van de oversten is in hun ogen nutteloos en van geen tel²⁴).

Dit onverbloemd beeld van perversiteit tekent de situatie te Keizerbos op het ogenblik dat Valentijns aan de tweede fase van de reformatie toe was. Vast staat dat deze situatie minstens dezelfde was als deze ten tijde van abt Geeraard van der Scaeft, een eeuw geleden.

Meningen nopens de oorzaken van het geestelijk verval

Er zijn er die menen dat de gunstbrief van Paus Gregorius X in 1273 de oorzaak is geweest van de algemene decadentie in de kloosters. Het is mogelijk, maar dan in ieder geval onrechtstreeks, doordat de maatregel verkeerdelijk werd geïnterpreteerd en toegepast.

De archivaris van Averbode, Egidius Die Voecht, (†1655) heeft de archieven van Keizerbos uitgepluisd met het doel nog andere oorzaken te ontdekken.

Als eerste oorzaak noemde hij de verwaarlozing van het tijdelijk welzijn van de zusters door de abten in de 14e en 15e eeuw, met het gevolg dat zij hulp zochten bij adellijke families uit de streek, in de eerste plaats bij de graven van Horn. Dezen hadden hun mildheid duur doen betalen door het recht op te vorderen om zich met de kloosteraangelegenheden te bemoeien. Volgens Die Voecht hebben wederzijdse bezoeken, ook van heren, van lieverlee geleid tot de afschaffing van het slot, tot de wereldse geest onder de zusters en tot de gewoonte uitsluitend dochters van adellijken bloede aan te nemen²⁵). Dit oordeel over de nalatigheid van de abten, vooral wat betreft het verstrekken van financiële hulp wordt enigszins tegengesproken door het feit dat abt Otto van Leuven in 1288 aan het klooster aanzienlijke inkomsten verleende 53). Overigens waarom moest Averbode nog steun verlenen, wanneer het klooster de erfdelen van de zusters mocht opstrijken?

Als tweede oorzaak noemt Die Voecht de verre afstand tussen Averbode en Keizerbos, wanneer het nonnenklooster beter had kunnen

²⁴) A.Av., I. Reg. 288, fol. 92-93.

²⁵) A.Av., I. Reg. 224, fol. 15-18vo. In zijn verzoek om raad aan de Leuvense moraaltheologen Janssonius en a Castro, noemt Valentijns Keizerbos *monasterium monialium nobilem* en de zusters *modernae moniales*.

overgebracht worden naar Blaardoenk onder Veerle of naar Wahanges onder l'Escluse. De keuze van Keizerbos moet in ieder geval een ernstige en zelfs primerende reden hebben gehad. Zolang deze reden niet is gekend — ze is dat vooralsnog niet — blijft de mening van Die Voecht een voorbarige hypothese.

De eigenlijke oorzaak, na al het voorafgaande, moet, naar onze mening, gezocht worden in de geleidelijke en voortschrijdende secularisatie van de zusters met de daaruitvloeiende misbruiken, waartegenover sommige proosten oogluikend stonden en waarvan ze hun abt onkundig lieten. Schreef Die Voecht niet van hen, zonder namen te noemen, dat ze in stede van de kudde te stichten, onder haar dood en verdeeldheid zaaiden en de nodige energie misten om de situatie te keren en uit gemakzucht de partij van de zusters hielden om hun eigen verworven en bevoorrechte positie te vrijwaren²⁶)?

Deze onverkwikkelijke situatie is des te begrijpelijker als men weet dat een alsdan overheersende tijdgeest aanstuurde op meer laksheid in de gevestigde moraal en de drang naar meer persoonlijke vrijheid voorstond. Deze mentaliteit had niet enkel de wereldlijke clerus besmet maar was tevens doorgedrongen tot in de kloosters, zo mannelijke als vrouwelijke, van alle orden.

Vast staat dat bijna alle abten uit de XVIe eeuw, eenmaal op de hoogte gebracht van de situatie, geprobeerd hebben het getij te Keizerbos te doen keren. Vruchteloos evenwel omdat de meeste zusters zonder roeping en onder dwang van hun ouders in het klooster waren getreden en omdat de kwaal van het zedelijk verval reeds te diep was ingekankerd.

Nieuwe moeilijkheden stapelen zich op

Laten we terugkeren naar de wederwaardigheden, waarmede abt Valentijns en proost, Jan van Wiekevorst, in de tweede reformatiefase zullen worden geconfronteerd.

Er waren van in het begin financiële moeilijkheden. Twee vlug opeenvolgende schuldenlijsten van zijn voorganger, die voor de nieuwe proost zwaar aankwamen, werden hem ter betaling aangeboden. Er waren de strubbelingen met Arnold Struwe, de gerant van zijn huishouding, een pretentieuze en intrigant heerschappij, zegt de proost, die bij de minste

²⁶) A.Av., I. Reg. 291bis, fol. 91vo. De zinsnede «uit gemakzucht ... te vrijwaren» is een bijvoeging van ons aan de tekst van E. Die Voecht, aangezien hij er logisch bij aansluit.

opmerking zijn contract met Godefridi inriep en graag schermde met zijn machtige beschermheren²⁷⁾. Er was de stugge houding van de zusters, die een vertrouwelijk gesprek onmogelijk maakte. Ten slotte was er die onbeschaamde huichelarij die hen aan de abt een dankbrief deed schrijven voor de attentie dat hij een van zijn bekwaamste religieuzen had gestuurd.

In zijn antwoord hierop gaf de abt de verzekering dat de proost zich voorkomend zou gedragen op voorwaarde dat zij hun plichten van staat zouden nakomen²⁸⁾.

Hun huichelarij zou spoedig aan het licht komen. Het begon met de afdanking van het gezin Struwe, dat zijn intrek wilde nemen in het klooster bij de andere kostgangers. De zusters toonden zich geneigd om dat verlangen in te willigen. Maar de proost verzette er zich tegen, omdat het een inbreuk zou betekenen op de voorschriften van de abt. De twist hieromtrent moet hoogoplopend zijn geweest, want de proost vroeg de abt persoonlijk op deze zaak te komen orde stellen, aangezien zijn gezag niet voldoende werd erkend²⁹⁾. De abt, op dat ogenblik verhinderd, gaf einde december 1608, schriftelijk bevel dat alle kostgangers, het gezin Struwe inbegrepen, *op staande voet* het klooster moesten verlaten³⁰⁾.

Het bevel had niet de minste indruk gemaakt op de zusters zoals blijkt uit het mondeling verslag van de provisor, Die Voecht, aan zijn abt. Die Voecht op dat tijdstip op doorreis te Keizerbos, verklaarde bij zijn thuiskomst hoe weinig de zusters zich om de bevelen van de abt en om de statuten bekommerden³¹⁾. Dat de provisor hem ook gewezen had op de praktische onuitvoerbaarheid van het bevel menen we te mogen afleiden uit de brief van de abt van 24 februari waarin hij zijn voortvarende uitlating «op staande voet» wijzigde in «een uitstel tot Pasen als uiterste term». Verder eiste hij in deze brief een antwoord per kerende koerier.

In haar antwoord verontschuldigde de priorin zich beleefd dat zij aan de abt geen voldoening kon schenken, aangezien de gasten niemand last berokkend en sinds vele jaren vrienden van den huize waren³²⁾.

²⁷⁾ A.Av., I. Reg. 289, fol. 162; reg. 288, fol. 90.

²⁸⁾ A.Av., I. Reg. 276, fol. 37.

²⁹⁾ A.Av., I. Reg. 289, fol. 111.

³⁰⁾ A.Av., I. Reg. 276, fol. 38vo.

³¹⁾ A.Av., I. Reg. 289, fol. 113.

³²⁾ A.Av., I. Reg. 276, fol. 38-39.

Tegelijkertijd berichtte de proost dezelfde gemoedsgesteltenis van de zusters, er bijvoegend dat men ze misschien in het uiterste geval zou kunnen overtuigen om de opneming van het gezin Struwe te weigeren. Uiteindelijk heeft men dit laatste verkregen, want het gezin Struwe is de 7 mei 1609 voorgoed vertrokken.

Ofschoon na dit incident de kalmte onder de zusters was weergekeerd, slaagde de proost er niet in hun vertrouwen te winnen. In een brief aan Valentijns deed hij zijn beklag over de nutteloosheid van zijn prediking, die zelfs de animositeit van de zusters opwekte. Zijn verklaring hiervoor waren de dagelijkse bezoeken van de heer van Ghoor, die de zusters tegen hem ophitste. Hij stelde de abt voor Leuvense theologen te raadplegen.

Na negen maanden tegenstand en ontgoochelingen was de proost de moedeloosheid nabij. Dit blijkt duidelijk uit een brief, waarin hij zich deze betekenisvolle noodgeet liet ontvallen: Alleen mijn gelofte van gehoorzaamheid weerhoudt me te Keizerbos. Al mijn pogingen zijn louter tijdverlies. Alle zusters zijn tegen uw maatregelen gekant, behalve de priorin. Maar deze bezit zo luttele energie en gezag dat ze zich door de anderen zal laten bepraten. Ik bid u zo gauw mogelijk deze scheve situatie te komen rechtzetten en hoop dat uw bezoek meer effect zal hebben dan al mijn beproefde middelen³³).

Inmiddels had abt Valentijns aan de professoren Janssonius en a Castro de werkelijke toestand uiteengezet en hun vijf pertinente vragen gesteld aangaande de te volgen methode om in dit geval de reformatie met vrucht te kunnen tot stand brengen. Opvallend hierbij is dan de vijfde vraag, waarin hij stelde of hij, voor eigen heil, er niet goed zou aan doen de voogdij over de zusters over te dragen aan het gezag van de generaal. Wat er duidelijk op wijst dat ook Valentijns aan de rand van de moedeloosheid stond en vreesde zijn gekoesterde droom nooit te kunnen realiseren. Het beredeneerd antwoord van de professoren op deze vraag was categorisch negatief. Wat de overige vragen betrof, waren hun antwoorden, het ene al wat omslachtiger en casuïstischer dan het andere, eensluidend omtrent de noodzakelijkheid van de reformatie, mits inachtneming van voorzichtigheid en geleidelijkheid in de toepassing van de getroffen maatregelen. Maar in ieder geval diende voorrang te worden verleend aan de essentiële punten, zo bijv. het herstel van het slot en van het gemeenschappelijk leven. Valentijns heeft

³³) A.Av., I. Reg. 289, fols. 113, 114 en 117.

bij het lezen van deze raadgevingen moeten vaststellen dat zijn gevolgde methode hiermede volkomen overeenstemde, maar dat de reformatie geen stap was gevorderd. De schuld hiervan lag dus niet aan hem, maar aan de onwil van de zusters.

Waarschijnlijk deden dit en de noodkreet van de proost hem besluiten te Keizerbos een canonieke visitatie te houden. In ieder geval begaf hij zich in de eerste helft van juni 1609 met dat inzicht op weg. Welke gevoelens hebben hem beroerd toen het beruchte en nooit geziene klooster op 14 juni plots voor hem opdaagde? Hebben zijn voorgangers, die tevergeefs hadden gepoogd de kloostertucht te herstellen, hem voor de geest gezwefd, speciaal dan Jeroom Smets, die evenals hij nu van plan was te doen, een visitatie had gehouden, maar onverrichter zake te Averbode was weergekeerd? Hoe dan ook hij zou de visitatie doen op de door de statuten voorgeschreven wijze. Hij begon met iedere zuster afzonderlijk bij hem te ontbieden, ze naar de toestand van het klooster te ondervragen en de maatregelen voor te stellen die hij van plan was door te voeren, namelijk de herinrichting van het slot en van het gemeenschappelijk leven. Bijna alle zusters hebben zich daartegen unaniem verzet. Valentijns liet zich echter zo maar niet van de wijs brengen. Hij stelde een relictum van 13 punten op, waaronder vier waarvoor hij de bijzondere aandacht van de proost en de zusters opeiste t.w. : 1. afschaffing van de private deurtjes; 2. verbod het klooster te verlaten zonder toelating van de proost; 3. vertrek van alle kostgangers vóór 1 oktober; 4. herstel van het dormitorium als inzet voor het gemeenschappelijk leven³⁴).

Na het vertrek van de abt toog de proost onmiddellijk aan het werk. Hij liet de deurtjes toemetselen en de speciale weg, die erheen leidde, opbreken. Alleen bij de suppriorin, zoals verder zal blijken, had hij zijn opzet niet kunnen doorvoeren. Maar voor de meesten werd de pas afgesneden aan de geheime bezoeken van de heer Van Ghoor, die begrijpelijkerwijze woedend werd op de proost. De 13 juni liet hij de proost vragen of hij de hand had gehad in de komst van de abt. Daar van Ghoor een ontwijkend antwoord kreeg, kwam hijzelf de 1 juli naar het klooster. Bij het binnentreden zag hij de proost aan de poort staan, liep naar hem toe, overlaadde hem met verwensingen en bedreigingen en bracht als een ware bruiet hem verscheidene slagen toe op het hoofd. Enkele zusters verheelden hun afkeuring niet. Toen hij dit

³⁴) A.Av., I. *Reg.* 224, fols. 15-20 en 31-34vo.

verkeerd effect van zijn optreden merkte, toonde hij zich wat vriendelijker. Maar de proost weigerde zijn excuses aan te bieden, daar hij zich in niets schuldig achtte.

Een maand na de visitatie werd er niet meer over gesproken. Bovendien gaf de suppriorin het slecht voorbeeld met aan iedereen te verklaren dat zij aan haar levenswijze niets zou veranderen. Haar huis was overigens in zijn oude staat gebleven en de bezoeken van de heer van Ghoor gingen geregeld en ongehinderd verder. Daaruit besloot de proost wijselijk geen resultaat te verwachten zolang de onwillige zusters niet naar andere kloosters werden overgebracht.

Ondertussen hielden de zusters niet op met allerlei zanikerij de abt lastig te vallen. Het kan niemand ontgaan dat ze daarmee een tweevoudig doel op het oog hadden: het behouden van hun oude gewoonten en het geleidelijk breken van de inspanningen van de abt. Ze verlangden opnieuw uitstel voor het vertrek van de kostgangers. Ten bewijze van zijn toegeeflijkheid willigde de abt het verlangen in. Niet lang nadien vroegen ze door bemiddeling van enkele heren, wijzigingen aan te brengen aan sommige besluiten van het relictum. De abt liet zich alweer bepraten en gaf toe ten bewijze van zijn groot geduld. Hij zorgde er wel voor de besluiten zelf niet in te trekken³⁵).

Op de duur verwekte deze lankmoedigheid van de abt een averechts effect bij de zusters. Hun oorspronkelijke tevredenheid schijnt van lieverlee in vrees en wantrouwen te verkeren. Het beeld van deze in zware kloosterpij gehulde asceet met zijn knokig en verstorven gelaat, met de vastberaden blik in de sterkijkende ogen³⁶) schijnt hun voortdurend als een dreigend spookbeeld voor de geest te zweven. Hoe schril contrasteerde zijn verschijning met hun liederlijk gedrag. Dit hinderlijk en onberekenbaar individu was een doorn in hun oog. Om er zich van te ontdoen beraamden ze met de heer van Ghoor — hoe kon het anders? — een listig plan, waarmee ze de rechtsgeldigheid van de jurisdictie van de abt zouden in twijfel trekken. Ingelicht over de wederzijdse vriendschap tussen abt Valentijns en de bisschop van Luik, hun stichter, zoals zij beweerden, zouden ze deze laatste buiten de zaak houden en zich rechtstreeks wenden tot de nuntius Albergati die te Keulen verbleef. Begin 1610 werd de beschuldigingsbrief verzonden, waarin ze de maat-

³⁵) A.Av., I. *Reg.* 289, fols. 109, 121ro-vo en 124; *reg.* 276, fol. 76; *reg.* 224, fol. 20vo.

³⁶) Deze voorstelling van abt Mathias Valentijns hebben we geschetst naar zijn geschilderd portret. Het is het eerste in de rij van Averbode's abten in de noordpand van de abdij.

regelen van de visitatie aanklaagden als indruisend tegen hun tradities en ingegeven door de abt van Park, die niet van hun bisdom releveerde. Ze smeekten de nuntius een onderzoek in te stellen en aan hun beproevingen een einde te stellen³⁷).

Waarschijnlijk door de waakzame proost hiervan in kennis gesteld liet abt Valentijns de nuntius eveneens een rapport geworden waarin hij het losbandig gedrag van de zusters schetste en zijn vruchtloze pogingen tot invoering van de reformatie opsomde. Hij smeekte de nuntius hem te helpen, daar hij alleen de zaak niet aankon³⁸).

Weldra werd het proces ingezet, maar het sleepte aan ingevolge het overlijden van de rechters midden in de debatten. Na langdurige prealabels was men zover dat de priorin op 20 juni 1611 verklaarde geen enkel recht te hebben op de titel van abdis, maar volledige gehoorzaamheid verschuldigd te zijn aan de abt van Averbode. Hoe gunstig ook deze uitspraak voor de abt, het is evenwel niet bekend of zij de uiteindelijke uitspraak heeft beïnvloed.

Gedurende het proces was een zuster, met wie de heer van Ghoor verdachte relaties onderhield, afvallig geworden. Nu schijnt dit voorval het proces alweer wat ingewikkelder te hebben gemaakt en vertraagd. Maar het waarom daarvan wordt nergens verklaard. Hoe dan ook, de 10 oktober 1613 kreeg het proces zijn volle beslag, waarbij het klooster ressorterend onder de jurisdictie van de abt werd verklaard en veroordeeld tot het betalen van de twee derden van de onkosten³⁹). Ongetwijfeld een succes voor abt Valentijns, maar nog niet de zege.

Aangemoedigd door dit tijdelijk succes verweet hij de zusters in een brief van 30 december 1613 het relictum niet te hebben nageleefd. Indien zij bereid waren de daarin vermelde essentiële punten te realiseren, beloofde hij het verleden te vergeten en aan hun financiële nood te hulp te komen. De hardleersheid en de huichelarij kwamen in hun antwoord, dd. 19 februari 1614, alweer tot uiting. Daarin schreven ze de reformatie te willen toepassen, zoals andere kloosters van de orde dat hadden gedaan, maar dat hun inkomsten daarvoor te miniem waren gezien er nieuwe gebouwen moesten worden bijgebouwd. Misschien, zeggen zij, zou de samenvoeging van hun inkomsten met die van de proost het mogelijk maken.

³⁷) A.Av., I. *Reg.* 288, fol. 99vo.

³⁸) A.Av., I. *Reg.* 289, fol. 186ro-vo.

³⁹) A.Av., I. *Reg.* 224, fol. 21vo-22; *reg.* 10, fol. 116vo-117.

De 25 februari stemde de abt met het voorstel in mits de zaak af te handelen met de provisor, Die Voecht, die daar weldra moest passeren. Wanneer deze hun uitvluchten en verzuchtingen hoorde, heeft hij de onderhandeling stopgezet. Hierover uiterst misnoegd schreef Valentijns aan de zusters dat men destijds met het huidig inkomen driemaal zoveel zusters onderhield. Derhalve beval hij een nauwkeurige staat van hun financiën op te maken ⁴⁰⁾.

In weerwil van deze mislukkingen schijnt Valentijns in de reformatie te blijven geloven. In augustus 1614 ontwierp hij een nieuw tamelijk gedetailleerd plan dat, goedgekeurd door de abt van Park en andere competente personen, de 14 augustus, naar Keizerbos werd gestuurd met de eis het dadelijk in praktijk te brengen. Daarop werd meegedeeld dat het gemeenschappelijk leven zou worden hernomen, behalve het dormitorium dat nog niet was voltooid ⁴¹⁾.

Dat deze inschikkelijkheid nogmaals huichelarij was, blijkt uit het feit dat ze, nog vóór de realisatie van hun veelbelovende toezegging, plotseling te voorschijn kwamen met het verzoek om nieuwe uitzonderingsmaatregelen die regelrecht indruisten tegen het volmaakte slotleven. Ze verzochten hun een vakantie toe te staan en ze te ontslaan van handenarbeid, daarbij de oude grieven oprakelend dat zulke gestrengheid te Keizerbos nooit had bestaan en dat zij onder zulke voorwaarden nooit professie zouden hebben gedaan ⁴²⁾.

Ten einde raad en ontmoedigd zijn verantwoordelijkheid afwentelend, schreef Valentijns in zijn antwoord dat hij bij de abt van Park zou aandringen en proberen hun genoegdoening te verschaffen.

Daar de zusters op nog meer uitzonderingen bleven aandringen besloot hij zijn totale ontmoediging aan de abt van St. Marie-au-Bois, Lairvelz, bloot te leggen. Hij schreef hem op 10 september 1615: Er bestaat te Keizerbos geen kloostertucht meer; proberen ze te herstellen is voor mij een hopeloze onderneming geworden omdat de zusters gewoon niet willen hervormd worden en omdat hun beschermers machtige en invloedrijke heren zijn; derhalve vroeg hij hem op het volgend algemeen kapittel te willen aandringen om hem van zijn voorgijschap te ontslaan.

⁴⁰⁾ A.Av., I. *Reg.* 276, fols. 61, 62vo-63, 63vo en 65vo.

⁴¹⁾ A.Av., I. *Reg.* 224, fol. 31vo.

⁴²⁾ A.Av., I. *Reg.* 289, fol. 200.

Dat de kapittelvaders hem voorzichtig hebben aangeraden zijn ontslag in te trekken is wel het duidelijke bewijs dat niemand werd bereid gevonden om deze ondankbare taak over te nemen.

De 25 oktober 1615, een goede maand na de brief aan de abt van St. Marie-au-Bois, stelde de proost aan Valentijns nogmaals voor de onwillige zusters weg te zenden en met een nieuw noviciaat te herbeginnen onder leiding van zusters uit hervormde kloosters⁴³).

Daarna werd het bijna twee jaar lang haast verontrustend stil rondom Keizerbos. Onverwacht, in juni 1617, liet de proost aan Valentijns weten te hebben vernomen dat op 10 juni ll. enkele zusters openlijk hadden verklaard de reformatie nooit te zullen aanvaarden en spontaan het klooster te willen verlaten mits toestaan van een lijfrente van 100 karels gulden en toelating tot het meenemen van hun inboedel.

Was dit niet de ideale kans om nu definitief uit het slop te geraken en te herbeginnen met een totaal nieuwe gemeenschap en met een nieuw noviciaat onder leiding van zusters uit een hervormd klooster?

Wat had Valentijns eerder weerhouden om de door de proost in 1609 en 1615 gedane voorstellen aangaande de verwijdering van de zusters ten uitvoer te leggen? Het antwoord hierop geeft hij in zijn brief aan de abt van St. Marie-au-Bois, waarin hij erkent dat de zusters zijn reformatiepogingen tegenwerkten *omdat ze machtige en invloedrijke beschermers hebben*. Deze uitspraak erkent en bevestigt onze eerder reeds vooropgezette visie ter zake, dat zijn voorgangers, zoals ook hij op dit moment, gezwicht zijn voor chantage en eventuele intriges vanwege de familie's en de vrienden van de zusters.

Nu de zusters zelf de wens om te vertrekken hadden laten kennen, was deze moeilijkheid op slag weggeruimd en opgelucht betoonde Valentijns onmiddellijk zijn instemming met het voorstel van de proost.

De 5 juli beloofde hij het ter goedkeuring aan de nuntius en de generaal van de orde voor te leggen⁴⁴). Inmiddels won hij de raad in van drie Leuvense professoren en van de abtenvergadering die te Brussel plaats had⁴⁵). De 3 augustus, stuurde hij in verband met de zaak een petitie aan de bisschop van Luik⁴⁶). Heeft hun oordeel daaromtrent de abt ooit bereikt, daarover is nergens een spoor te bekennen.

⁴³) A.Av., I. Reg. 276, fols. 79, 92 en 93vo.

⁴⁴) A.Av., I. Reg. 288, fols. 123, 126 en 161vo.

⁴⁵) A.Av., I. Reg. 290bis, fol. 161.

⁴⁶) A.Av., I. Reg. 288, fol. 161vo.

Op dat ogenblik was de nuntius afwezig. Bij zijn terugkeer, enkele weken later, noemde hij het voorstel lofwaardig, maar maakte er toch enkele bedenkingen bij, die de besprekingen deden vertragen.

Intussen werden voorstellen naar voren gebracht in verband met de toekomst van het klooster. Sommigen stelden voor er een college op te richten onder toezicht van Averbode, anderen een pensioonaat voor juffrouwen, weer anderen de totale opschorting van het klooster. In dit laatste geval wilden zij met de inkomsten van de goederen een nieuwe parochie zien tot stand komen te Maaseik, waarvan Jan van Wiekevorst de pastoor zou zijn.

Abt Valentijns evenwel stond op het standpunt dat Keizerbos een klooster moest blijven. Ook de nuntius deelde dit standpunt, want de 21 augustus 1617 verleende hij toelating tot het wegzenden van de onwillige zusters en het aanwerven van nieuwe.

Het stuk werd Valentijns bezorgd door de suffragaan van Luik, Strechems, broer van een religieus van Averbode. Het bevatte een paar restricties, zo gesteld dat ze de zusters praktisch dispenseerden⁴⁷).

Valentijns' eerste werk was aan de bisschop van Luik toelating te vragen om zowel dochters uit de burgerij als die uit de *adel* te laten intreden. De toelating werd toegestaan bij brief van 30 september⁴⁸).

Hij was met Drusius, abt van Park, overeengekomen om een religieuze van het klooster van Gempe, dat onder Park ressorteerde, als eerste priorin naar Keizerbos te sturen⁴⁹). De uitverkorene was Maria Van de Sande, die de 11 januari 1618 te Keizerbos toekwam in gezelschap van de proosten van Gempe en Keizerbos. Drusius had haar een plan meegegeven voor de opleiding van de nieuw intredenden. Aan Valentijns liet hij weten dat het hem vrij stond het plan naar eigen opvattingen te wijzigen. Achteraf rijzende twijfels konden in gemeen overleg worden geregeld. Kort daarna, verlieten de weerspannige zusters — en dat waren waarschijnlijk de meesten — voorgoed Keizerbos⁵⁰).

Besluit

Wanneer wij, om dit betoog te besluiten, de objectieve feiten kritisch en in hun logisch verband beoordelen dan komen we tot de volgende vaststellingen.

⁴⁷) A.Av., I. Reg. 290bis, fols. 156, 169, 160ro-vo en 174.

⁴⁸) A.Av., I. Reg. 224, fol. 36.

⁴⁹) A.Av., I. Reg. 226, fol. 103vo.

⁵⁰) A.Av., I. Reg. 290bis, fols. 212 en 213.

Er heeft te Keizerbos nooit een reformatie plaats gehad in de letterlijke zin van dat woord, wel een vernieuwing waardoor de onhandelbare elementen in verband met de reformatie werden geëlimineerd en door betrouwbare vervangen met het logisch gevolg dat abt Valentijns in feite niet de reformator van Keizerbos is geweest, waarvoor de traditie hem nochtans laat doorgaan, omdat hij dat voor Averbode is geweest. De feiten spreken voor zichzelf. In de eerste fase van zijn reformatie zijn al zijn pogingen gestrand op de weerstand van de zusters, daarin aangemoedigd door de proost Godefridi, die zo niet met zijn woord, dan toch met zijn lakse levenswandel, zijn overdreven vertier en zijn passiviteit aan de zusters het slechte voorbeeld gaf. In de tweede fase, hoopvol begonnen met de bedachtzame en strenge, maar daarom door de zusters niet aanvaarde proost Jan van Wiekevorst, zijn al zijn pogingen nogmaals faliekant uitgevallen in zover dat Valentijns tot tweemaal toe een inzinking van volslagen moedeloosheid heeft doorgemaakt. Niet omdat het hem schortte aan goede wil, maar wel aan moed en doorzettingsvermogen, wanneer het erop aankwam zijn wil te doen eerbiedigen en de families en vrienden van de zusters te tarten.

Wanneer er te Keizerbos een kentering ten goede is ontstaan, dan kan het niemand ontgaan dat dez in feite te danken is aan de nooit aflatende waakzame aanwezigheid en aan een zekere geestelijke intuïtie van Jan van Wiekeworst, die reeds van in het eerste jaar van zijn verblijf aldaar had voorzien dat de eeuwenoude verdorvenheid en het gebrek aan enige zin voor kloostertucht bij de zusters door geen enkel reformatiemiddel, tenzij door hun verwijdering uit het klooster konden verholpen worden. Vasthoudend aan dit principe en geduldig wachtend op het moment dat de zusters uit eigen ervaring de onhoudbaarheid van hun positie zouden inzien werd Jan van Wiekevorst met zijn voorspelling in het gelijk gesteld en moet hij als de promotor van de gelukkige ontknoping van het drama van Keizerbos beschouwd worden. Het staat dan ontegensprekelijk vast dat hem de eer en de verdienste toekomt het reuzeaandeel te hebben gehad in het voortbestaan van Keizerbos, en wat verder zal blijken, in zijn geestelijke en stoffelijke heropbloei. Dat hebben wij in dit besluit in de eerste plaats willen accentueren om wille van de waarheid en om recht te laten wedervaren aan wie recht toekomt. Dat Valentijns zelf onze beoordeling ten volle heeft beaamd, bewijst zijn houding tegenover Jan van Wiekevorst in de jaren van de heropbloei, zoals verder zal blijken. Derhalve, menen wij, werd aan Valentijns' eer en verdiensten niet getornd.

Heropbloei

Deze gelukkige ommekeer in de toestand gaf de proost de vrije beschikking over zijn lang gekoesterde plan om Keizerbos tot een waardig klooster om te vormen. In de jaren 1619-20, werd de kerktoeren heropgebouwd. Dringende herstellingen werden uitgevoerd aan refter, dormitorium, ziekenzaal, keuken, spreekkamer en aan bijgebouwen van de hoeve⁵¹). Om deze zware onkosten te financieren had hij, bij gebrek aan eigen geldmiddelen, steun gevraagd aan Valentijns en voor- aanstaande personen, waaronder de bisschop van Roermond. Buiten de abt is van niemand bekend of aan deze vraag werd tegemoetgekomen.

Op zijn verzoek schonk het centraal bureau van Financiën te Brussel, op 5 augustus 1623, vrijstelling van belasting op de aanvoer van bouwmaterialen.

Hij verkreeg de reductie van de jaargetijden, wier renten niet volstonden om ze te lezen. Hij probeerde vrijstelling van militaire bezettingen te verkrijgen, alsmede waarborgen tegen eventuele plagerijen vanwege de weggezonden zusters⁵²). Of hij daarin is geslaagd, is niet bekend.

Middelertwijl waren twee zusters uit Gempe de priorin komen ver-voegen, Philippine Caels als novicenmeesteres en Marguerite Saegermans als econoom. Immers de kleine communiteit had reeds postu-lanten aangeworven. De eerste, Jeanne Van Ham, had haar professie op 9 januari 1619 afgelegd volgens een formule die expliciet het volmaakt slotleven oplegde. Later is zij priorin geworden⁵³).

In mei 1618 had het algemeen kapittel te Prémontré beslissingen getroffen in verband met de kloostertucht in alle norbertijnenkloosters. De abten van de Brabantse circarie, vergaderd te Park in augustus 1624, hadden enkele daarvan gepreciseerd en tevens een dagorde opgesteld die in alle kloosters moest worden gevolgd⁵⁴). Deze vernieuwde obser-vantie werd te Keizerbos eveneens van kracht.

Aldra ontstond het gevaar dat men te Keizerbos van het ene uiterste naar het andere zou verzeilen. Sommige zusters probeerden de primitieve observantie, die in Lotharingen werd beoefend, na te volgen. Abt Valentijns raadpleegde de abt van Park daaromtrent. Deze verbood de

⁵¹) A.Av., II. *Kronijk van Keizerbos*, fols. 47-48.

⁵²) A.Av., I. *Reg. 290bis*, fols. 234, 238, 239 en 274.

⁵³) A.Av., II. *Gecit. Kronijk*, fols. 38, 39 en 70. A.Av., I. *Reg. 291bis*, fol. 38ro-vo.

⁵⁴) A.Av., I. *Reg. 290bis*, fol. 277.

zusters strengere praktijken te beoefenen dan die door de statuten opgelegd.

De faam van Keizerbos was reeds tot buiten de grenzen bekend geraakt. In 1629 werden de zusters geroepen om de reformatie te helpen invoeren in het adellijk klooster van Heinsberg (Duitsland). Op verzoek van de priorin aldaar werden door de proost van Keizerbos twee zusters voor die opdracht afgestaan.

De proost heeft op dat moment geen kennis gehad van het conflict dat hangende was tussen Heinsberg en de abt van Knechtsteden, wiens voorgdij de zusters wilden afschudden. De abt van Knechtsteden protesteerde tegen de aanwezigheid van de zusters van Keizerbos aldaar onder voorwendsel dat deze de priorin in haar weerstand steunden. De abt van Park vroeg abt Valentijns de zusters terug te roepen. Dit bevel werd gegeven en was reeds uitgevoerd, wanneer de nuntius Caraffa een tegenorder gaf met de verzekering dat de aanwezigheid van de zusters van Keizerbos allernoodzakelijkst was voor het herstel van de Norbertijnse observantie te Heinsberg⁵⁵). De zusters keerden er terug en bleven tot einde 1630. Na hun vertrek meldde de deken van Düsseldorf aan de proost dat hij de zusters moest feliciteren voor hun ijver en het gepresteerde werk.

In zijn brieven kon de proost met moeite zijn bewondering onderdrukken over het voorbeeldige kloosterleven van de zusters, volgens hem, de voorbeeldigste van de circarie⁵⁶). Ook abt Valentijns werd met gelukwensen en lofbetuigingen overladen voor het wellukken van zijn reformatorisch werk⁵⁷).

Ontgoochelingen, kommer en ouderdom hadden langzaamaan de gezondheid van Jan van Wiekevorst geknakt en zijn wilskracht verlamd. Herhaaldelijk en met aandrang had hij abt Valentijns gesmeekt hem uit zijn ambt te ontheffen, daar hij vreesde dat zijn langdurig aanblijven oorzaak zou kunnen worden van een verslapping in de kloostertucht. Als antwoord van de abt kreeg hij een coadjutor, Michel Engelberts. Hij leidde hem met nieuwe toewijding op in de administratie. Eenmaal zover liet hij de wens kennen zich door hem te laten vervangen.

⁵⁵) A.Av., I. Reg. 224, fol. 65; Fr. W. SAAL, *Die Abtei Knechtsteden im 17. Jahrhundert*. Bibliotheca Analectorum Pramonstratensium. Fasc. 4. Averbode, 1962, pp. 57-61.

⁵⁶) A.Av., I. Reg. 288, fol. 151, 336.

⁵⁷) A.Av., I. Reg. 290bis, fol. 328.

De priorin steunde hem hierin, maar abt Valentijns hield zich doof⁵⁸). Was het misschien zijn blijk van genegenheid en erkentelijkheid ten opzichte van zijn trouwe medewerker?

Hoe dan ook Jan van Wiekevorst heeft moeten wachten tot aan de dood van Valentijns om zijn wens vervuld te zien. De 14 september 1635 klaagde hij bij abt Ambrosi, Valentijns' opvolger, over het verergeren van zijn ziekte, die hem niet meer toeliet zijn ambt behoorlijk te vervullen en derhalve ontslag vroeg. Abt Ambrosi willigde zijn verzoek in⁵⁹). Jan van Wiekevorst overleefde zijn op-rust-stelling met zeven maanden. Hij stierf op 13 april 1636 en werd begraven in de kloosterkerk van Keizerbos, rechts van het altaar vóór het beeld van Sint-Niklaas⁶⁰). Zijn levenswerk heeft hem tientallen jaren overleefd.

De opvolgers van abt Valentijns hebben uit zijn ervaringen met Keizerbos leerrijke lessen getrokken. Sindsdien hielden ze hun wakend oog scherp gericht op alles wat er reilde en zeilde in en rond de priorij. Ze onderhielden er geregelde en persoonlijke contacten mee, kwamen er de verkiezingen van priorinnen en proosten zelf presideren en canonieke visitaties houden.

In 1650 stak de vicaris-generaal van het bisdom Roermond, sede vacante, de lof over de Norbertinessen van Keizerbos met de bewering dat hun gelijken niet te vinden waren in het bisdom⁶¹).

De talrijke relictia van de visitaties — allerbelangrijkste stukken voor de studie van de kloostertucht — getuigen dat Keizerbos ononderbroken heeft gebloeid tot aan zijn opheffing onder de Franse Revolutie in 1796.

Was het klooster vóór 1618 een oord van lichtzinnigheid, wulpsheid, en ergernis, daarna was het een oase geworden van gebed en stilte, een toonbeeld van deugdbeoefening en plichtsbetrachting, kortom een baken voor allen die de ware weg zochten.

V. VAN GENECHTEN O. Praem. (†)

⁵⁸) A.Av., I. Reg. 288, fol. 338.

⁵⁹) A.Av., I. Reg. 276, fol. 153vo-154.

⁶⁰) A.Av., II. *Gecit. Kronijk*, fol. 76-77.

⁶¹) A.Av., I. Reg. 24, fol. 53vo-54.

SUMMARIUM

Saeculo XV° et XVI° asceterium monialium in Keizerbos turbabatur multis tribulationibus, quae ex eo nascebantur quod viri quidem nobiles, quorum parentes quondam benefactores asceterii fuerant, ob segnitiam monialium sibi ius arrogaverant sese immiscendi negotiis internis monasterii. Quare omnes fere abbates, inde ab initio saeculi XVIⁱ, malas consuetudines ibi vigentes corrigere conati sunt, sed frustra, quia illi abusus nimis inveteraverant, et moniales ipsae asserebant sese vi et impetu parentum monasterium ingressas esse.

Denique abbas Mathias Valentini, eximius ille reformator canonicae Averbodiensis, et ipse operam dabat ut sanam reformationem induceret in Keizerbos. Sed Godefridi, tunc ibi praepositus, haud minus obstinate et pertinaciter quam moniales ipsae, omnes conatus abbatis Averbodiensis impugnabat. Quo praeposito defuncto, Ioannes de Wiekevorst constitutus est praepositus, qui, mores monialium studiose et diligenter inspiciens et compertam habens improbitatem earum, omni spe conversionis deficiente, intellegebat unicum exitum esse dimissionem monialium obstinarum et substitutionem aliarum ex monasterio iam reformato. Ea solutio, abbate generali Ordinis confirmante et monialibus de Keizerbos consentientibus, accepta est.

Ex quo tempore illud asceterium florere coepit, et intra paucos annos asceteriis totius Ordinis factum est exemplo.

BIJLAGE

*Relictum D. Abbatis Averbodiensis in monasterio sororumstrarum
van Keyserbosch (1609)*

Ghevisiteert ende geëxamineert hebbende de ghelegentheit van desen teghenwordighen godshuys, so en connen wij Mathias Valentyns als vanden selven pater-abbas niet min voor dese reyse ordeneren ende bevelen dan dese nae bescreve poincten wel en scherpelyk onderhouden te worden ende dat onder ghehoorsaemheyt.

Inden eersten dat van nu aen sonder dilay allen de dueren ende vensteren achter uitgaende sullen wel sterck toegemaeckt worden, oft ten minsten sal elck die de dueren oft vensteren aengaen een goet sterck slot op dieselve dueren ende vensteren doen maecken, ende den sluetel daer van leveren aen mijn vrouwe Priorinne, de welcke des sluetels niet van haer geven en sal dan alleen so wanneer de susteren hout, koolen oft turffen opvoeren. Ende op dat niemant hier teghen mocht willen nemen, so bevelen wij insgelijcks dat alle de gene die

koyen ende verckens houden, de selve tusschen dit ende S. Rameys misse oft ten alderlengsten S. Andries misse sullen vercoopen oft hen quyt maken. Ende voorts op dat alle oorsaeken van beesten te houden benomen worden, so bevelen wij oock den proost onder gehoorsaemheyt dat hij niemanden van de religieusen voortaan eenich lant en verpacht oft laeten gebruycken nae desen ooght. Ten tweeden en sal niemant vande susteren moghen gaen buyten de poorte vanden clooster sonder consent vanden Proost ende Priorinne, noch oock buyten de graven vanden clooster sonder met haer te nemen een mede suster of ten minsten een maecht, ende dat op de pene van in pane et aqua gecorrigeert te worden, waer in den proost alleen sal moghen dispensereren oft in sijn absentie de Priorinne.

Ten derden, salmen alle weerlijcke persoonen ghelijck ende onghelijck teghenwoordelijck inden clooster woonende tuschen dit ende S. Rameysmisse ofte ten langsten S. Anriesmisse uut den convent doen vertrecken, ende voortaan gheen meer daer in wooninge verlenen; want expresselijck teghen onse statuten is dat weerlijcke persoonen met religiose in convente wonen, alst blijkt in onse statuten dist. 4, c. XV.

Ten vierden salmen de nabueren die kisten oft meubelen hebben inden omganck, kercke, capittelhuys ende dormiter belasten dat zij de selve dit ende S. Rameysmisse oft ten langsten S. Andriesmisse wech haelen.

Ten vijfden salmen den dormiter schoon ende bereedt maeken om daer op na d'oude gebruyck te slapen: dat men ooc metter daedt sal doen, so haest als moghelijck zijn zal. Ende de selve sal swinterdachs ten acht uren ende te somer te neghen uren bij mijn vrouwe sonder langer open te laeten ghesloten worden, dan oftter eenige susteren door ouderdom oft ongevallicheit ongequaem waeren daer op ende af te gaen, sullen de selve door dispensatie vanden Proost moghen geexcuseert worden.

Ten sesten, so gewillige armoede te weten een gemeyn is het principaelste fondement van een goddelijck en religiose leven soude voor d'eerste behooren dat alhier int convent de susteren soudent'saemen in eenen refter eten, ende hebben een ghemeyn kuecken ende voorts in alles een ghemeyn leven, nochtans so wij de plaetse daer toe noch niet heel gedisponeert ende bereydt vinden, sullen de susteren noch ter tijt laeten op hun gebruyck. Behoudelijck nochtans dat sij schuldich sullen sijn alle jaer voor de heylige weke haeren staet van meubelen oft huysraet ontfangh ende uitgeve aen den proost ende mijn vrouwe schriftelijck over tegheven. Oft andersins moeten sij voor seken weten

dat sij in eygendom leven ende daerom niet kunnen gheabsolveert worden noch vanden proost, prelaet, oft vanden Paus selve. Ende daer en boven so wie in staet van eygendom sterft en mach oock in gheen gewijde plaetse begraven worden.

Ten sevensten sal den proost ende mijn vrouwe de novitien alhier begherende de religie ende t'habijt aen te nemen wel onderwijsen ende leeren hoe dat sij sullen behooren ende moeten leven na den regel van S. Augustijn ende statuten onser orden, volghende t'concilie van Trente (ss. 25, c. 1 de refor. reg.) ende de selve expresselijck en claerlijckc uitleggen ende bedieden dat sij naer hun professie gheensins sullen moghen noch kunnen excuseren om in alsucker manieren niet te leven als inden reghel ende statuten belast wordt met t'gebruyck ende gewoonten van andere. Ende offter eenige waeren die haer hier toe niet verstaen en willen en salmen alsulcke gheensins ontvanghen noch tot kleedinge noch tot professie. Daer bij verstaende dat sij voor d'eerste sullen moeten aen nemen het habijt naer d'uutwijsen ende eyssche onser statuten ende gebruyck van andere wel gereguleerde cloosters. Ende ooc haere professie onder de hooge misse int publijck, beneden voor den hoogen outaer doen. Ende op dat de tegenwordigge geprofeste susteren mochten de naem hebben van ons habijt te draegen, dat wij tot noch toe niet ghehoort of ghesien en hebben uutgenomen de cleur, so bevelen wij die hun habijt allengskens te reformeren gelijk geseit is.

Ten achsten salmen in de sommer totten de mettenen eerst mael luyden te vijf uren ende ses de halve t'saeman luyden om daerentusshen te lesen de drij psalmen preparatorien. Maer in den winter salmen eerstmael luyden te ses uren ende t'seven de halve t'saemen.

Ten negensten, volgende t'concilie van Trente (ss. 25 c. 10 de ref. reg.) sullen de susteren haer bereyden om alle maenden eens hun te bichten, ende weerdelijck ter tafelen Gods te gaen.

Ten thiensten sal mijn vrouwe Priorinne besorgen den reghel van S. Augustijn int capittel in tegenwordicheit van alle susteren eens ter gelesen te worden op eenen dach oft ure alderbest bequaem ende dat op dat sij weten moghen waer naer sij moeten haer leven reguleren.

Ten elfsten so wij verstaen dat t'convent met desen quaden tijt sijn goeden belast heeft met jaerlijckse pensioenen ende ooc jaerlijkse pachten heeft laeten lossen sonder veurraed ende consent van sijnen oversten, so bevelen wij om een ieder wel te bewaeren dat sulcx niet meer en geschiede, oft anderssins en sal niet van weerde gehouden worden.

Ten tweelfsten bevelen wij den proost kennisse te nemen van den staet van desen godshuys, ende alle resterende rekeningen te vervoorderen om te weten oft het te kort oft te voren is; ende hiervan wel gheinformeert sijnde sal ons t'selve oock communicceeren.

Ten derthiensten, bij so verre dat de susteren totter doop van de kinderen ghebeden worden en sullen gheensins hen dees moghen aendraghen oft ondervinden, aengesien alle religiose persoonen bij t' concilie van Trente ende specialijck in onse statuten sulcx te doen verboden is. (16 q. 1. c. placuit de consec.-dist. 4. c. non licet. — Conc. Trid. ss. 24 cap. 2 ref. matrimonii).

Acta sunt haec et omnia in virtute S. obedientiae demandata per me subsignatum, anno a Nativitate Domini 1609, die mensis Juni 14. A.Av., sectie I, reg. 224, fol. 18ro-20.